

271.2Miškov, A. M.
 262.12Strossmayer, J. J.
 271.2(497.5Korčula)*19*
 322:271.2(497.5)*18/19*

Suradnja biskupa Josipa Jurja Strossmayera i dominikanca Andela Marije Miškova

Ivan Armanda

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

SAŽETAK: U članku se na temelju objavljenih i neobjavljenih vrela prikazuje suradnja biskupa Josipa Jurja Strossmayera i dominikanca Andela Marije Miškova. Govori se o počecima njihova dopisivanja, o njihovom prvom susretu u Rimu i o raznim oblicima suradnje koja se među njima razvila. Iznose se podaci o neuspjelim Strossmayerovim pokušajima da dovede dominikance u Đakovo, o pučkim misijama što ih je Miškov sa subraćom održavao u Biskupiji bosansko-đakovačkoj i srijemskoj, o ideji južnoslavenskoga jedinstva koju su Strossmayer i Miškov zastupali, o Strossmayerovoj financijskoj podršci utemeljenju Kongregacije sv. Andela čuvara sestara dominikanki i gradnji njihova samostana u Korčuli, te o nekim drugim manjim oblicima suradnje. Na koncu se prikazuju Miškovljevi postupci prigodom Strossmayerove smrti. Budući da je Miškov slabo poznat široj hrvatskoj javnosti, na početku članka donosi se kratak prikaz njegova lika i djela.

Ključne riječi: *Josip Juraj Strossmayer; Andeo Marija Miškov; dominikanci; pučke misije; južnoslavenstvo; dominikanke; Kongregacija sv. Andela čuvara*

Uvod

Godine 1849. na čelo Biskupije bosansko-đakovačke i srijemske postavljen je Josip Juraj Strossmayer. Voden geslom »Za vjeru i dom«, dao se odmah na promicanje crkvenoga, kulturnoga i političkoga jedinstva hrvatskoga naroda, ali je snovao i o širem jedinstvu u okviru južnoslavenske zajednice narodâ. Njegovo se ime nalazi u temeljima Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Sveučilišta u Zagrebu, ali i u pozadini brojnih drugih kulturnih, prosvjetnih, vjerskih i rodoljubnih pothvata. Vrlo brzo postao je poznat diljem Hrvatske, ali i šire. Strossmayerovim djelovanjem bio je oduševljen i dominikanac Andeo Marija Miškov pa je kao mladi svećenik stupio u kontakt s njim. Potkraj sedamdesetih godina XIX. stoljeća razmijenili su prva pisma, a prvi su se put susreli 1881. u Rimu, kad se među njima razvilo iskreno prijateljstvo i suradnja. Ubrzo je Strossmayer postao velik mecena hrvatskih dominikanaca i dominikanki, što u našoj historiografiji nije nepoznato, ali ni dovoljno istraže-

no.¹ Osim toga, držimo da su dosadašnja istraživanja bila pogrešno koncipirana jer su sagledavala Strossmayerov odnos prema dominikancima i/ili dominikankama te u tom kontekstu i njegovo prijateljstvo s Miškovom, umjesto da je u prvom planu bilo njihovo prijateljstvo jer je upravo ono bilo izvor svega što je Strossmayer učinio za Dominikanski red u Hrvatskoj. Stoga ćemo, polazeći od prijateljstva ove dvojice velikana, sagledati njihovu suradnju i Strossmayerov odnos prema dominikancima i dominikankama. Cilj nam je u tom kontekstu prikazati Strossmayerove pokušaje utemeljenja dominikanskoga samostana u Đakovu, pozivanje dalmatinskih dominikanaca da održavaju pučke misije u Biskupiji bosansko-đakovačkoj i srijemskoj, te financijsku podršku utemeljenju Kongregacije sv. Andela čuvara sestara dominikanke i gradnji njihova samostana u Korčuli. Također želimo istaknuti da su Strossmayer i Miškov dijelili političke stavove, osobito ideju južnoslavenskoga jedinstva. No, budući da Miškov nije odveć poznat široj javnosti, prvo ćemo podastrijeti osnovne podatke o njemu.

Fr. Andeo Marija Miškov²

Andeo Marija Miškov rođen je 28. studenoga 1848. u Zlarinu. Gimnaziju je počeo pohađati 1859. u Šibeniku, a 1861. privatno nastavio u dominikanaca u Bolu, gdje je 8. ožujka 1863. primio dominikanski habit. Potom je prešao u Dubrovnik, gdje je privatno u dominikanaca nastavio gimnazijsko školovanje do 1865. Položivši 19. ožujka te godine redovničke zavjete, do 1871. studirao je teologiju u Splitu, Šibeniku, Trogiru i Dubrovniku. Za svećenika je zaređen 11. lipnja 1871., a potom je otišao u Šibenik, gdje je kao prior (1874–81) obnovio samostan i crkvu sv. Dominika. Također je predavao vjeronauk u gradskim pučkim školama i realnoj gimnaziji te hrvatski, latinski i retoriku dominikanskim klericima u privatnoj samostanskoj školi.

Iz Šibenika je Miškov otišao u Bol i kao prior (1881–84) južno krilo samostanske zgrade podignuo za još jedan kat. Potom je boravio u Trogiru (1884–85, 1886–95), a u međuvremenu bio je prior 1885. kratko u Starom Gradu na Hvaru, vikar u Du-

¹ Najveći prinos poznavanju Strossmayerovih veza s dominikancima dao je fr. Anđelko Fazinić dvama svojim radovima u kojima je donio većinu pisama što ih je Strossmayer uputio Miškovu i drugim dominikancima (Fazinić 1972; Fazinić 1985). Jure Krišto i autor ovih redaka pisali su o Strossmayerovoj mecenatskoj ulozi pri utemeljenju Kongregacije sv. Andela čuvara sestara dominikanke i kod gradnje njihova samostana u Korčuli (Armanda 2015., str. 75–80; Krišto 2005., str. 31–32, 37–38, 40–41), a na Strossmayerovu i Miškovljevu suradnju osvrnuo se ukratko i Petar Strčić (Strčić 1995., str. 28–30). Ovdje ćemo se voditi ponajprije izvorima, onima koje je objavio A. Fazinić, ali i drugima sačuvanima u nekoliko dominikanskih arhiva u Hrvatskoj, kako se vidi iz bibliografije.

² O Miškovu postoji više članaka i napisa, premda većina bez znanstvenoga aparata i bez kritičkoga pristupa. Prvi zaokružen i kritički prikaz o Miškovu donio je autor ovih redaka u svojoj knjizi iz 2012., a pisao je o njemu i u knjizi iz 2015. Stoga upućujem na te knjige i na ondje pobrojanoj literaturi o Miškovu. (Armanda 2012., str. 65–86; Armanda 2015., str. 55–57)

brovniku (1885–86) i župnik u Kaštel Lukšiću (1887–88). Od 1894. do 1898. bio je zamjenik provincijala, 1895. premješten je u Split, a od 1901. živio je u Korčuli. Bio je provincijal Dalmatinske dominikanske provincije od 1902. do 1906. God. 1904. utemeljio je *Milodarnu zakladu* za školovanje dominikanskih sjemeništara, a 1905. potaknuo ponovno pokretanje postupka za beatifikaciju dominikanske trećoredice Ozane Kotorske i utemeljio Kongregaciju sv. Andela čuvara sestara dominikanki, o čemu će biti još riječi.

General Dominikanskoga reda odlikovao je Miškova 1886. naslovom općega propovjednika (*praedicator generalis*) i 1894. naslovom naučitelja sv. bogoslovlja (*magister in sacra theologia*), što je najveće priznanje koje dominikanci mogu postići u svom redu. Održao je više od trideset ciklusa korizmenih propovijedi i više od 300 pučkih misija diljem Hrvatske, Boke kotorske, Bosne i Hercegovine te došao do Vojvodine, ugarskih ravnica i Trsta.³ Utemeljio je ili obnovio više od 50 kruničarskih bratovština te bio jedan od najvećih promicatelja štovanja Majke Božje u Hrvatskoj na prijelazu iz XIX. u XX. st. U tu svrhu objavio je dvije molitvene knjižice,⁴ mnoštvo članaka i napisao te 1888. utemeljio *Pobožnu zadrugu Vječnoga ružarija*, za koju je sastavio i objavio pravilnik.⁵ Zbog promicanja Gospina štovanja te širenja i obrane vjerskih istina utemeljio je 1895. u Splitu mjesečni glasnik *Gospina krunica*, koji je uređivao (1895–1902. i 1904–08) i u njemu redovio surađivao do prestanka izlaza 1908. U časopisu *Il Rosario Memorie Domenicane*, koji je izlazio u Ferrari, pisao je 1886. o prisutnosti pobožnosti sv. ružarija u Dalmaciji i 1887. u nastavcima objavio životopis Ozane Kotorske. Suradivao je u *Listu Dubrovačke biskupije* (1903), a neki članci i napisi posmrtno su mu objavljeni u periodicima *Kalendar Gospine krunice* (1934), *Ave Maria* (1982., 1983., 1996–10) i *Blaženi Augustin Kažotić* (2007., 2009). Objavio je kratku zbirku pjesama u čast caru Franji Josipu I.⁶ i molitveni priručnik *Svećenik kod bolesnika* (Zagreb 1895), s latinskoga preveo kratke životopise dominikanskih svetaca i blaženik iz časoslova te ih objavljivao u mjesečniku *Gospina krunica* i tiskao u knjizi *Kratki životopisi svetaca i blaženika Reda Braće Propovjedalaca S. O. Dominika* (Dubrovnik 1905), a posmrtno mu je objavljena duhovna oporuka se-

³ Kako bi subraći omogućio što kvalitetnije obavljanje pučkih misija, sastavio je i 1897. u Zagrebu objavio *Naputak – Pravilnih – Obrednik svetih apostolskih poslovanja braće pripovjedalaca Reda S. O. Dominika u Dalmaciji pod pokroviteljstvom Kraljice Presv. Ružarja, sv. O. Dominika i sv. Vincenca Fererja*.

⁴ To su sljedeća djela: *Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetoga Ružarja Bl. Div. Marije Su tri Dodatka*, Split 1884; *Āesenska Ružica ili Gospino Ružarje*, 1887. Oba djela doživjela su više izdanja, a ovo drugo čak deset izdanja u više od 130 000 primjeraka.

⁵ Riječ je o djelu: *Spomenica Glavnog Ravnateljstva pobožne Zadruge »Vječnog Ružarja« ustanovljene u Dalmaciji godine 1888 a od Sv. Sбора za prošćenje dne 24 Studenoga 1894 potvrđjene*, Split 1902.

⁶ Andeo Marija MIŠKOV: *Spomenica na pedesetogodišnjicu 2. prosinca 1848–1898. – Dank-schrift auf das fünfzigjährige Jubiläum 2. Dezember 1848–1898*, Nova Gradiška 1898.

strama dominikankama.⁷ Bio je član i povjerenik Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima te član Matice hrvatske. Kao vjerski i nacionalni preporoditelj odlikovao se rodoljubljem i promicao upotrebu hrvatskoga jezika u bogoslužju i crkvenoj administraciji. Korčulani su ga 1912. odlikovali naslovom svoga prvoga počasnoga građanina, a 1930. postavili su mu spomen-ploču na pročelju samostana sv. Andela čuvara. U atriju toga samostana spomen-ploču postavile su mu 2005. i sestre dominikanke, a od 1998. trg pred dominikanskim samostanom i crkvom sv. Nikole u Korčuli nosi njegovo ime. Preminuo je 5. kolovoza 1922. u samostanu sestara dominikanki u Korčuli.

Od prvih pisama do prvoga susreta

Do sada se redovito pisalo da se Miškov sa Strossmayerom upoznao 1881. za sveslavenskoga hodočašća u Rimu, ali to nije sasvim točno. Naime, u arhivu Kongregacije sv. Andela čuvara sestara dominikanki u Korčuli čuva se svežanj s 45 pisama koje je Strossmayer uputio Miškovu, a najstarije od njih nosi nadnevak 27. ožujka 1879. Strossmayer u tom pismu zahvaljuje Miškovu, tada prioru dominikanskoga samostana u Šibeniku, na čestitci i na izraženoj mu sućuti. Na kraju pisma poručuje mu: »Sto put Vas bratski ljubim i Vašoj se molitvi preporučujem. Vaš brat u Isusu. Strossmayer.« (Fazinić 1985., str. 79)

Iz rečenoga je očito da su se Strossmayer i Miškov već otprije poznavali, mada samo preko pisama. Nažalost, iz sačuvanih izvora nije moguće utvrditi kada su razmijenili prva pisma, ali je očito da se to dogodilo prije negoli su se 1881. susreli na sveslavenskom hodočašću u Rim. Istini za volju, tada su se prvi put osobno susreli i još se više sprijateljili, na što je sigurno utjecao i Strossmayerov impozantni nastup 5. srpnja, zadnjega dana sveslavenskoga hodočašća. Tada je u rimskoj bazilici sv. Klementa predvodio latinsku misu i održao propovijed od pola sata na kojoj se, prema riječima očevica Dragutina Jambrečka, nisu okupili »samo Hrvati iz Trojednice, iz Istre, Bosne i Hercegovine: bili su tu Slovenci, Poljaci, Rusini, Česi i drugi Slavenik« (Jambrečak 1882., str. 133). U nastavku Jambrečak kaže da se tom prigodom na biskupovu licu ocrtavala »velika sreća i silna ljubav prama sv. vjeri, sv. stolici, prama još nesjedinjenoj braći i cielomu Slavenstvu« (Jambrečak 1882., str. 137).

Sveslavensko hodočašće u Rim bila je prigoda da se Miškov i Strossmayer konačno susretnu i s poznanstva preko pisama prijeđu na osobno upoznavanje. O tom njihovu prvom susretu Miškov je zapisao: »Godine 1881. kad sam ja prigodom sveslavenskog hodočašća u Rimu bio, te njega posjetio, on mi od prilike ovako pro-

⁷ Andeo Marija MIŠKOV: *Oporuka sestrama dominikankama Kongregacije Svetih andela čuvara* (30. lipnja 1916.). Priredila Slavka Sente, Korčula 2005.

govori: 'Sinko, milo mi je što sam te lično upoznao, jer sam od vajkad tvoj sveti Red cienio, a navlastito braću dalmatinske dominikance, koje je Bog za spas hrvatskoga naroda postavio: žalim što Vas nema u mojoj diecezi, ali moja je živa želja da vas ipak dobijem, da vam povjerim uzgoj mog svećeničkog pomladka, i da mi moj puk svetom Božjom Rieči okriepite; kako svršim moju stolnu crkvu, odmah želim tu svoju želju sprovesti, ufam da će te mi tu želju pomoći izvadjati.'⁸

Od rimskog susreta do kraja Strossmayerova života Miškov je ostao njegov poklonik i vjeran prijatelj. Dapače, veliki mecena postao je, zahvaljujući Miškovu, prijatelj čitave Dalmatinske dominikanske provincije i sestara dominikanki. To je do izražaja posebno došlo u brojnim pučkim misijama što su ih hrvatski dominikanci na Strossmayerov poziv održali u njegovoj biskupiji, ali i u biskupovim mecenatskim pothvatima, osobito u korist sestara dominikanki.

Dominikanski samostan u Đakovu – neostvoreni Strossmayerov projekt

Strossmayer je Miškovu kod njihova prvoga osobnoga susreta povjerio želju da dovede dominikance u svoju biskupiju i povjeri im brigu za izobrazbu i odgoj svećeničkoga pomladka. U tom pogledu odlučio je poduzeti i neke korake, o čemu je 6. ožujka 1888. obavijestio dominikanskoga provincijala Jordana Zaninovića.⁹ Naglašavajući da već dvadeset godina snuje o utemeljenju dječaćkoga sjemeništa, što je u njegovoj biskupiji prijeko potrebno, Strossmayer poručuje Zaninoviću da je u pogledu materijalne strane gotovo sve osigurao te dodaje: »Jedno je ipak i to najbitnije, što mi, poleg svega trsenja i napora svoga još do danas nije posve uspielo, i za rukom pošlo, a to je: zadobiti za upravljanje i podučavanje mladeži, redovnički stališ, po naravi i svetom opredieljenju na to upućen, da u puku rieč Božju pripovieda, i da mladost od prve gymnasialne klase, do konca bogoslovie tako ravna i podučuje, da iz nje postaju svećenici po srdcu božjemu, ures i ponos crkve i dioecese, svietlo spas i pravi život naroda svoga. U tu svrhu sam ja poglavito oko bacio na red dominikanski. (...) Ja ne mogu izreči, koliko bi Bogu zahvalan bio, da mi za rukom podje ovd u Diakovu, za moju diocesu, stvoriti i narodu svomu kano njeku vrstu svete božje baštine ostaviti zavod slavnomu redu dominikanaca povieren.« (Fazinić 1972., str. 70–71)

Budući da je provincijal Zaninović načelno prihvatio Strossmayerovu ponudu, on je o svemu obavijestio papu Lava XIII., koji je dao svoj blagoslov. Izražavajući

⁸ Miškovljeva pisma, Fr. Andeo Marija Miškov braći dominikancima i sestrama dominikankama, Korčula, 21. IV. 1905.

⁹ Više o dominikancu i kasnijem biskupu hvarskom Jordanu Zaninoviću (1840–1917) vidi u: Armanda 2012., str. 43–64.

zadovoljstvo razvojem stvari, Strossmayer je 21. lipnja 1888. pisao Miškovu kako bi bilo dobro da s nekoliko subraće dođe u pučke misije u njegovu biskupiju i tom prigodom na licu mjesta izvidi sve glede dolaska dominikanaca u Đakovo. U svom pismu Strossmayer mu poručuje: »Dobri će Bog valjda dopustiti, da na njegovu slavu, a na veliku korist našega naroda uvedem u Diakovo Seminarij puerorum (tj. dječačko sjemenište, op. a.) i da ga braći Dominikancima povierim. Vierujte mi, to ću smatrati krunom Svete milosti Božje, koja me je uvijek u životu momu pratila, samo se bojim, da je niesam vazda vriedan i dostojan bio.« (Fazinić 1985., str. 80)

Miškov je, u dogovoru s redovničkim poglavarima, prihvatio Strossmayerov poziv i 22. svibnja 1889. došao u Đakovo radi održavanja pučkih misija. Već istoga dana pisao je provincijalu Zaninoviću da mu je Strossmayer rekao kako želi da dominikanci što prije dođu u Đakovo, po mogućnosti do kraja godine. Miškov mu je predložio da im podigne samostan, što je biskup rado prihvatio. (Usp. Fazinić 1985., str. 92–93)

Nakon mjesec dana, 26. lipnja 1889., zahvaljujući provincijalu Zaninoviću što je poslao trojicu subraće u pučke misije u njegovu biskupiju, Strossmayer mu otvoreno govori o namjeri da dovede dominikance u Đakovo: »Znajuć pako puk i svećenstvo da ja kanim red svetoga Dominika ovd u Diakovu uvesti, svi vele: Bog blagoslovio! i daj Bože, da nam čestiti učeni i revni dominikanci iz posestrime naše Dalmacije krv od krvi naše amo dodju i da se ovd na uvieke ustale! Ja Vam dakle, prečastni moj državnič, sto put zahvaljujem, što ste nam tako vriedne i dostojne svećenike amo poslali da se duhovnoj koristi i spasu ovoga našeg puka posvete a drago će mi biti, ako jim moguće i dozvoljeno bude ove zime amo doći i svoje sveto die-lovanje nastaviti. Iz ovoga svega vidite, da sam ja u staroj svojoj nakani, da častne dominikane, i to iz posestrime naše Dalmacije amo dozovem, i ovd na uvieke utemeljim, sad utvrđen i ohrabren.« (Fazinić 1972., str. 73)

U nastavku pisma Strossmayer govori provincijalu o svojoj namjeri da povjeri dominikancima upravljanje dječačkim sjemeništom i odgajanje svećeničkog pomlatka svoje biskupije, ali – budući da to zbog nekih razloga neće biti moguće tako skoro ostvariti – biskup poziva dominikance da dođu u Đakovo gdje će im predati samostan kojega će opskrbiti zakladom od 20 000 forinti i imanjem koje se također nalazi u Đakovu. (Usp. Fazinić 1972., str. 73–74)

Provincijal je oduševljeno prihvatio ponudu i poručio biskupu da će dogodine oko blagdana Male Gospe poslati prva tri dominikanca u đakovački samostan.¹⁰ Nekoliko mjeseci prije toga, Strossmayer je u srpnju 1889. pisao Miškovu: »Sve mi to jamči, da će Bog dragi blagosloviti još i posljednju želju i nakanu moju, da Vas usta-

¹⁰ Usp. Spisi Provincijala, br. 195/1889., Fr. Jordan Zaninović msgr. Josipu Jurju Strossmayeru, koncept, Split, 19. XI. 1889.

lim i oviekovečim u Diakovu, da pod okriljem božjim i pod blagoslovom biskupa bosanskih spas dielujete našega dobroga puka, i da u svoje ruke uzmete upravu sjemeništa mladenaca svećeničkih, tako da iz njega, kano njegda iz svetoga blagovlašništva, izlaze svećenici duhom Svetim opojeni i na svaki rad i na svaku žrtvu za narod svoj pripravni. Bože daj!» (Fazinić 1985., str. 82)

O namjeri da dovede dominikance u Đakovo Strossmayer je 15. kolovoza 1889. pisao i generalu Dominikanskoga reda, fr. Josipu Mariji Larroci, tražeći njegov pristanak za ostvarenje tog plana. Javio je generalu i da je, u znak zahvalnosti i odanosti Dominikanskom redu, imenovao Jordana Zaninovića, Anđela Mariju Miškova i Alojzija Matijacu¹¹ počasnim prisjednicima Duhovnoga stola svoje biskupije. (Usp. Fazinić 1985., str. 98–99)

Unatoč Strossmayerovim plemenitim nastojanjima, dominikanci nisu naredne godine došli u Đakovo. Biskup ipak nije gubio nadu, nego je sredinom 1890. ponovno pisao Miškovu o tom, a sredinom rujna 1899. poručio mu je da »dan i noć« razmišlja o dovođenju dominikanaca u Đakovo (usp. Fazinić 1985., str. 83, 88). Strossmayer je do smrti radio na dovođenju dominikanaca u Đakovo, gdje im je namjeravao povjeriti odgajanje svećeničkog pomlatka. Premda uzaludno, pisao je o tom i u svojoj oporuci 18. travnja 1895: »Što se tiče seminarija puerorum (tj. dječakoga sjemeništa, op. a.), hvala Bogu, u tu svrhu jur je znatan imetak spremljen. Želim pako, pače u ime moje posljednje volje i odluke određujem, da se ravnanje, rukovođenje i podučavanje malene djece, koja se svetom svećeničkom zvanju posvećuju, povjeri ocima Dominikancima iz Dalmacije; krasni su to svećenici, učeni, pobožni, prava slika i prilika Isusa Krista, vječitoga našega svećenika po redu Melkisedekovu. Nadati se je, da će djeca, koja ispod njihove mudre i pobožne uprave proizlaze i svećenici postaju, biti zaista luč svijeta i sol zemlje. Od toga pako ponajviše zavisi, da svećenici budu spasitelji naroda svoga u vječnom i vremenitom obziru.« (Ostavština 2006., str. XV)

Pučke misije dalmatinskih dominikanaca u Biskupiji bosansko-đakovačkoj i srijemskoj

Kako smo već spomenuli, Strossmayer je 21. lipnja 1888. pozvao Miškova da s nekoliko subraće dođe održati pučke misije u njegovoj biskupiji. Poslije nekoliko dana, 26. lipnja pisao je provincijalu Jordanu Zaninoviću, moleći ga da mu pošalje Miškova i još kojeg dominikanca radi pučkih misija (usp. Fazinić 1972., str. 72). Oduševljen pozitivnim provincijalovim odgovorom i skorim dolaskom dominikanskih pučkih misionara, Strossmayer je 3. rujna Zaninoviću poručio: »Ja se uhvam u dragoga Boga, da će nam poći za rukom čestite naše Dominikance presaditi iz Dalma-

¹¹ Više o dominikancu Alojziju Matijaci (1832–1890) vidi u: Armanda 2012., str. 29–42.

cije amo u Slavoniju i Hrvatsku, a dobro je da se za sada missijami počme.« (Usp. Fazinić 1972., str. 73)

Gotovo puna godina prošla je prije negoli su prva tri dominikanca 22. svibnja 1889. stigla u Đakovo radi održavanja pučkih misija. Bili su to Andeo Marija Miškov, Antonin Pisturić i Jerko Vlahović. Koliko su bili oduševljeni Strossmayerovim prijemom opisao je Miškov u svom pismu provincijalu Zaninoviću 22. svibnja: »U Brodu prinoćismo, a sutra dan t.j. jučer u jutro u 6 sati opet željeznicom dođosmo do Striživojne-Vrpolja za uru vremena i tu nađosmo Biskupovu kočiju za nas i kola za prt-ljagu, u 3/4 već prispjesmo u Đakovo i pridstavismo se Priuzv. našemu Meceni Strossmayeru. Oh kako nas taj čovik milo, ljubezno, srdačno, recimo uprav oduševljeno dočeka, izgrli i izljubi! tko da sve to opiše? pohodismo odmah sve kanunike i bogosl. simenište, i kod svih nadjosmo oduševljenja: pače svi nas uvirovaše, da nas Biskup izvanredno ljubi, cini i štuje. Od podne do ure šetasmo po bašci s Biskupom, pak tako i pōp (popodne, op. a.) za 2 debele ure. Oh sriće li naše kod Strossmayera biti, s njime blagovati, šetati se, razgovarati se...« (Fazinić 1985., str. 92–93)

Koliko su dominikanci bili oduševljeni Strossmayerovom srdačnošću, toliko je Strossmayer bio oduševljen njihovom propovjedničkom djelatnošću. Vidi se to iz njegova pisma provincijalu Zaninoviću, kojemu je 26. lipnja poručio: »Od nekoliko već nedilja dieluju jur ve tri častna člana Vašega svetog reda ovd u svetomu poslanju. Š njihovim pako dielovanjem vrlo je zadovoljan i puk pobožni i cielo svećenstvo, a i ja. Ta tri Vaša člana služe Vašemu svetom redu na čast i poštenje. Oni su svećenici čisti, učeni, rečiti, i revni, koji znaju i umiju sa ljubavlju prama Bogu i prama svećeničkom zvanju, spojiti uvijek iskrenu i Bogom samim posvećenu ljubav prama narodu svomu, opetujem: mi smo svi ovd š njima vrlo zadovoljni. Uspomena njihova ostat će ovd uvijek sveta i spasonosna. Puk i svećenstvo slušajući rieč njihovu i pazeć dielovanje njihovo blagosivaju jih i želju svuda očituju, jedali bi se čim prie i opet među nas povratili i sveto svoje dielo nastavili. (...) Ja Vam dakle, prečastni moj državniče, sto put zahvaljujem, što ste nam tako vriedne i dostojne svećenike amo poslali da se duhovnoj koristi i spasu ovoga našeg puka posvete a drago će mi biti, ako jim moguće i dozvoljeno bude ove zime amo doći i svoje sveto dielovanje nastaviti.« (Fazinić 1972., str. 73)

O dominikanskoj oduševljenosti Strossmayerovom naklonošću svjedoči činjenica da ga je general Dominikanskoga reda Josip Marija Larroca, nedvojbeno na poticaj uprave Dalmatinske dominikanske provincije, 2. srpnja 1889. primio na duhovna dobra Reda (usp. Fazinić 1985., str. 93–95). Počasćen tom gestom, Strossmayer se 15. kolovoza podužim pismom obratio generalu Larroci, ističući zasluge Dominikanskoga reda u prošlosti te otkrivajući vlastitu naklonost prema dalmatinskim dominikancima, osobito onima koji su održavali pučke misije u njegovoj biskupiji. U svom pismu, među ostalim, kazao je: »Među najznačajnijim darovima Božjeg milo-

srda spominjem činjenicu, da se je ovaj slavni Red i usred raznih promjena i nevolja trajno, od početka do danas, održao u našem narodu. Proizlazeći iz samog našeg naroda, sačuvao je uvijek cjelovite i čiste one vjerske i moralne veze koje moraju čuvati svaki svećenički red, ako želi vršiti svoj poziv kako treba i donositi nepropadljive plodove. To sam ja jasno spoznao vlastitim iskustvom još tijekom ove godine, kada su tri časna oca ovog svetog reda, podrijetlom iz naše Dalmacije, obavljali svete misije u našem narodu. Oni su tako osvojili našu dušu, da ih mi svi, vjerni puk, biskupijsko svećenstvo i ja sam smatramo osobitim darom koji nam je sam Bog poslao i odredio da ostane trajno s nama.« (Fazinić 1985., str. 98)¹²

Radost zbog primanja na duhovna dobra Reda propovjednika podijelio je Strossmayer i sa svojim prijateljem Miškovom. Pisao mu je: »Neimam također rieči, da dovoljno zahvalim prečast. G. Generalu i celomu Vašemu redu na ljubavi i milosti, koju mi ukaza. Ja se uvijek molim Bogu za dar srietne smrti i posljednje pokore i milosti, a eto ti Bog mi dragi pruža u utočištu i molitvi Vašega svetoga reda zalog, da će mi se vruća želja i molitva ispuniti. Sad ste braćo moja, svim Vi zaisto moji, a ja sam dušom i tielom Vaš i Vašega reda.« (Fazinić 1985., str. 82)

Strossmayer je iznimno cijenio dominikanske pučke misionare i njihov plodonosni rad, osobito Miškova kojemu je 4. kolovoza 1890. pisao: »Vi ste, ko što znadete, jurve moji, a ja sav Vaš« (Fazinić 1985., str. 83). Jednom drugom prigodom, zahvaljujući Miškovu na njegovu pismu, Strossmayer mu poručuje: »Na najljepši, najljubazniji i najpobožniji list, kog sam možebit igda dobio, to jest na Vaš predposljednji, nisam po svoj prilici, odgovorio. To tako biva; ja se siromah kad slični list dobijem, odmah javno pohvalim, a moj sviet onda udri u prošnju, da mu list dam, ako je moguće, da ga pročita. Tako je bilo sa Vašim divnim listom, ter tako sam list nekim načinom izgubio; međutim ostao mi je u srcu i duši (...)« (Fazinić 1985., str. 89–90).

Od brojnih pohvala koje je Strossmayer uputio Miškovu, izdvajamo i sljedeću: »Vi ste, moj brate Miškove, pravi uzor missionar; koji se ne samo vrhunaravnom snagom svoga svećeničtva, nego i naravnom svoga porekla i svoje krvi služite za svrhe svoga svetoga missionstva, to jest na spas duša svojih sunarodnika. Bog Vas blagoslovio!« (Fazinić 1985., str. 87).

Od prvih pučkih misija 1889. do Strossmayerove smrti Miškov se gotovo svake godine sa subraćom vraćao u njegovu biskupiju i održao ondje više od 90 pučkih misija (usp. LP, str. 16–27). Koliko je Strossmayer bio zadovoljan time vidi se iz pisma što ga je 12. prosinca 1891. uputio provincijalu Jordanu Zaninoviću, kazavši: »Častni otac Angjeo M. Miškov i Jerko Vlahović dovršili su ovih dana pučka poslanstva u mojoj biskupiji. Oni su ovom zgodom obašli 10 župa i svugdje sa najvećim i sa najboljim uspjehom svoje apoštolsko djelovanje obavili. I župnici i pravovjerni puk su sa

¹² Izvornik pisma je na latinskom, a ovdje ga citiramo prema prijevodu A. Fazinića.

njihovim poslom izvanredno zadovoljni, te jedva čekaju opet čas, kada će ponovno na nje red doći, da ih častni oci sa svojim poslanstvom usreće. U koliko mi službena izvješća javljaju, to se je naroda za ovih poslanstava punih 5 hiljada izpoviedilo, a sliedi se još neprestano izpoviedati, i to takovih, koji se već za 10, dvadeset godina nisu izpovjedali, pače koji ni u crkvu nisu išli. Bog dragi blagoslovio trud neumornim vjerovjestnikom, a ja mogu reći, da sam upravo blažen, kada takove duhovne utjehe primam.« (Fazinić 1972., str. 76–77)

Fr. Jerko Vlahović bio je jedan od najčešćih Miškovljevih suradnika u održavanju pučkih misija u Strossmayerovoj biskupiji. Pošto su njih dvojica u studenom 1893. održali pučke misije u Nuštru, *Glasnik Biskupija bosanske i sriemske* pisao je: »Ove godine i župljani nuštarski imali su sreću veleč. otce Dominikance u svojoj sredini vidjeti, koja sreća im je prošle godine uzkraćena bila usljed popravka župnoga stana. Župljani nuštarski odazvav se pozivu svoga župnika, u velikom broju prisustvovali su pobožno tim sv. misijam, tako da je crkva svakim danom uvijek puna bila unatoč zločestom vremenu. – Pripomenuti mi je, da je svakim danom i presvietli g. grof Hinko Khuen – Belassi sa svojom suprugom presvietlom gospodjom Ivkom rodj. Eltz tim misijama prisustvovao. Često i čestoputa si mogao opaziti za vrieme misija na pobožnom puku suze u očima – znakove razkajanoga srca. Župljani nuštarski smatrali su ove dane svete misije kao dane svojega spasa, savjestno se okoristiv s njima – to se opažalo u sv. izpoviedi, kamo je pobožni puk hrlilo, da težki kamen svaliv sa srca, dionikom postane obilatog oproštenja, koje mu se tih dana nudjalo.« (Ištvančić 1893., str. 182)

Nakon Nuštra, Miškov i Vlahović nastavili su misionariti, ne štedeći ni vlastito zdravlje, o čemu svjedoči Miškov: »Mi smo hv[al]a]. Bogu uvik zdravi, samo što sam ja u Tovarniku zadnji dan od silnog napora i truda, dobio bio hunjavicu sa kašljom, katarom i groznicom, ali to je sve trajalo 1 dan, pošto sam se po Kneippovoj metodi pr. ponediljnika u jedno jutro do pet puta u mrzlu vodu vas okupao, pa svaki put onako mokar u krevet legao i ½ sata dobro pokriven ležao. Ko rukom dignuto, sve otišlo.«¹³

Premda je privremeno zaliječio svoje zdravlje i nastavio misionariti do 1. siječnja 1894., kada je s Vlahovićem zaključio misije u Iloku, Miškov ipak nije sasvim ozdravio. Iz Iloka se s Vlahovićem uputio k Strossmayeru u Đakovo, gdje su obojica stigli narušena zdravlja, o čemu je Miškov obavijestio provincijala: »Sad što da Vam rečem o našem zdravlju? Mi smo oba imali gotovu i pravu influenzu, ja laglju ali Jerko (Vlahović, op. a.) jaču, ja sam sama tri dana ležao, ali se još oporavio nisam, ovo je 8 dana da čuvam sobu, i svakidan nijeke praške gutam, liečnik jedva mi je dopu-

¹³ Miškovljeva pisma, Fr. Andeo Marija Miškov fr. Jordanu Zaninoviću, Šaregrad, 19. XII. 1893.

štao od jučer da Misu čitam, i to u kućnoj biskupovoj kapeli, i da mogu s Biskupom u refektoriju ručati, i to dobro ogrnjen, ali vani mi nepušta do 10. tak dana, jer veli da je recidiva influenze vrlo opasna, koja može lako uroditi upalu pluća, kao n. p. kod. prič. Rački. K tomu ja sveudilj još kašljem, znak da nije još zareslo.«¹⁴

List *Obzor* 1898. također je pisao o Miškovljevim pučkim misijama u Biskupiji bosansko-đakovačkoj i srijemskoj označivši ih već u naslovu napisa kao »duševni i vjerski preporod« biskupije. U nastavku se opisuje kako su na Miškovljeve propovijedi hrlili ne samo katolici, nego i ostali kršćani osvojeni »neodoljivim čarom njegovih propovijedi« te se dodaje: »Na svoje smo oči vidjeli, kako ovakove misije čudesa stvaraju u duševnom životu našega naroda, kako se tale srca, kako se izmiruju s Bogom i ljudima oni, koji su desetke godina živili u neprijateljstvu te izmireni stupaju poslie skrušene ispoviedi k stolu Gospodnjem.« (Duševni 1898., str. 91)

U svrhu što boljeg obavljanja pučkih misija, Miškov je 1897. priredio i objavio djelo *Naputak – Pravilnih – Obrednik svetih apoštolskih poslovanja braće pripovjedalaca Reda S. O. Dominika u Dalmaciji pod pokroviteljstvom Kraljice Presv. Ružarja, sv. O. Dominika i sv. Vincenca Fererja*.¹⁵ Tu njegovu knjižicu Strossmayer je počastio svojim predgovorom, a nekoliko godina prije toga, 23. studenoga 1894., uputio je svećenstvu svoje dijeceze posebnu okružnicu o pučkim misijama. (Usp. Strossmayer 1895., str. 21–25)

Miškov kao pobornik Strossmayerove južnoslavenske ideje

Miškov se, kako smo vidjeli, najkasnije potkraj sedamdesetih godina XIX. stoljeća povezo s biskupom Strossmayerom. Plodno tlo za njihovo međusobno razumijevanje nedvojbeno bili su slični rodoljubni osjećaji i obostrana naklonost ideji južnoslavenskoga jedinstva. Naime, đakovački biskup bio je čovjek istančane nacionalne svijesti i ljubavi prema hrvatskom narodu. To se očitovalo u nastojanjima da prosvijetli narod i kulturno ga uzdigne. Zbog toga je često nastupao kao pokrovitelj i mecena, omogućavajući brojnim pojedincima i kulturnim ustanovama da započnu i razviju svoj rad. Na njegov prijedlog Hrvatski sabor pokrenuo je 1861. pitanje utemeljenja Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu. Pitanje je ponovno istaknuto 1869. za boravka cara Franje Josipa u Zagrebu, a 17. listopada 1874. ban Ivan Mažuranić konačno je

¹⁴ Miškovljeva pisma, Fr. Anđeo Marija Miškov fr. Jordanu Zaninoviću, Đakovo, 15. I. 1894.

¹⁵ Premda nigdje na samom djelu ne piše da je Miškov njegov autor, to je ipak neupitno. Dokaz za to nalazimo u LP 2, str. 15 gdje piše da je 5. IV. 1897. provincijal dopustio Miškovu tiskati na hrvatskom jeziku *Directorium pro Missionibus*. Službeno odobrenje (*Nihil obstat*) nalazi se među Miškovljevom ostavštinom u arhivu dominikanskoga samostana u Splitu. I u izvještajima o pučkim misijama što ih je 1914. i 1922. podnio provincijskim Kapitulima Miškov jasno kaže da je to djelo sastavio on osobno, što u drugom izdanju tog djela iz 1932. jasno naglašavaju i njegova subraća. (Usp. Obrednik 1932., str. 6–7)

otvorio Sveučilište. U pozdravnim riječima Strossmayer kao idejni začetnik Hrvatskoga sveučilišta istaknuo je kako je zadaća te ustanove »u Hrvata gojiti vjeru, istinu i slogu«. Njegovom financijskom pomoći u Zagrebu je 1867. utemeljena Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, koju je opskrbio bogatom knjižnicom i galerijom starih majstora. Poslije jedne godine podržao je i financijski pomogao zagrebačkom nadbiskupu Jurju Hauliku pri utemeljenju i razvoju rada Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima.

Strossmayer je jedinstvo i slogu hrvatskoga naroda smatrao preduvjetom kulturnom napretku, pa je često isticao potrebu sjedinjenja hrvatskih zemalja unutar Austro-Ugarske Monarhije. U tom je smjeru i osobno politički djelovao, a kao član Narodne stranke svoj politički uspon doživio je nakon pada Bachova apsolutizma. Zajedno s političarom Ambrozom Vraniczanyjem iznio je 5. ožujka 1860. na Carevinskom vijeću u Beču zahtjev za ujedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom. Ujedno se zalagao za federalno uređenje monarhije te za duhovno i književno jedinstvo Južnih Slavena kojima bi Zagreb bio duhovno, kulturno i političko središte koje će ih povezivati s Europom. Strossmayerova ideja o južnoslavenskom jedinstvu našla je odjeka kod klera u Dalmaciji, Istri i Bačkoj, gdje njegove nazore dijele Juraj Dobrila, Ivan Antunović, Mihovil Pavlinović i mnogi drugi kojima se pridružio i dominikanac Andeo Marija Miškov. Uvjerenje o etničkom jedinstvu Južnih Slavena i njihovoj zajedničkoj državnoj budućnosti, koje je ipak podrazumijevalo hrvatsku narodno-državnu neovisnost, bilo je sastavni dio njegovih rodoljubnih osjećaja i nastojanja.

Baš kao i Strossmayer, Miškov je bedeme rodoljublja postavljao prvenstveno u odnosu na Mađare i Talijane, tražeći pritom poveznicu s ostalim južnoslavenskim narodima, osobito sa Srbima. Stoga u pjesmi što ju je spjevao »na glas o dolazku Njegovog Veličanstva u prestolnicu Trojednice 1895.« kaže:

»Jednokrvnoj braći Srb – Hrvatu,
nema mjesta svadji i inatu;
nadju li se u jednome jatuu,
požnjeti će žetvu obilatuu.« (Miškov 1898., str. 6)

Navedeni stihovi nipošto ne kompromitiraju autora ni njegovo rodoljublje, koje je usmjeravalo brojne korake u Miškovljevu životu. Najveće prijetnje hrvatskom nacionalnom jedinstvu za Miškova su bile talijanske pretenzije na hrvatski dio jadranske obale i pokušaj mađarizacije jednoga dijela hrvatskog naroda. Što se pak srpskoga naroda tiče, Miškov nije ni mogao biti svjestan njihovih pretenzija i opsevnog pokušaja uspostavljanja Velike Srbije na štetu hrvatskoga nacionalnog teritorija. Stoga Srbe blagonaklono smatra istokrvnom slavenskom braćom, naglašavajući nužnost sloge i jedinstva s njima kao odskočne daske za »žetvu obilatuu«.

Ti njegovi stavovi uklapali su se u Strossmayerovu ideju južnoslavenskoga jedinstva koje nipošto nije težilo nestajanju pojedinih naroda unutar jedne velike države, nego njihovoj afirmaciji u slozi, jedinstvu i međusobnom potpomaganju. Dok su u mađarskim, austrijskim i talijanskim apetitima vidjeli veliku opasnost i kočnicu hrvatskom nacionalnom jedinstvu i razvoju, Strossmayer i Miškov nisu mogli biti svjesni opasnosti koja je dolazila s istoka, nego su u južnoslavenskom jedinstvu gledali čvrst temelj boljoj budućnosti. Stoga ne čudi da je Miškov 1918. oduševljeno pozdravio uspostavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevine Jugoslavije) kao konačno ostvarenje južnoslavenske ideje. To je očito iz pisma što ga je u prosincu 1921. uputio uredniku *Hrvatskoga glasnika* u Chicagu: »A što da ti, dragi Ivo, o nama i našoj Korčuli pričam? Istina, nakon teškog rata ali još groznije okupacije, odlanulo nam je, jer smo teško trpjeli, ali, za reći pravo, više od naših izroda nego li od drugih. No, sve to zaboravljamo kad pomislimo da smo ipak slobodni i da nismo više robovi. Naša mila majka Jugoslavija majka nam je prava, to osjećamo; pa, ako nam i nije sve onako kako bismo htjeli i kako bi bilo pravo da nam je, tješimo sebe i druge tim, da će to ipak jednom biti kad se sredimo, do čega će svakako doći, makar svi mi to i ne dočekali. Jedna je naša velika žalost: Istra mila! ... radi koje nam srce krvari, ali nas u toj žalosti tješi vjera u Boga i u pravdu Njegovu.« (O. Fra Andjeo 1922., str. 2)

U nastavku pisma Miškov se osvrće na odgoj u narodnom duhu što ga hrvatskim djevojkama pružaju sestre dominikanke u Zavodu sv. Andela čuvara kojega je on utemeljio u Korčuli, te kaže: »Sve današnje korčulanske djevojke sve su u tom zavodu naobrazbu primile, a da i ne brojim one mnogobrojne iz ostale Dalmacije, i sve su rodoljubne Hrvatice i Jugoslovenke. Za vrijeme strašnoga rata zavod je silno trpio, do grla se zadužio, ubila ga i uvijek ga ubiva skupoća i nestašica. Za vrijeme okupacije drhtao je danju i noću, ali se uvijek junački držao, svaku navalu dostojanstveno odbio. A tko je najviše osjetio narodno oslobođenje, najviše istomu sudjelovao i proslavu uzveličao? To je bio zavod sa svojim gojenicama.« (O. Fra Andjeo 1922., str. 2)

Miškovljeva naklonost južnoslavenskoj ideji nije promakla ni Viktoru Novaku, koji ga je u svom djelu *Magnum crimen* svrstao u onaj dio katoličkoga klera koji je gajio zdrave rodoljubne hrvatske osjećaje te uvijek bio u službi svom narodu i pravoslavnoj braći (usp. Novak 1948., str. 41–42). Istini za volju, Novakove pohvale nisu bile toliko usmjerene na veličanje Miškovljeva rodoljublja, koliko su mu poslužile da na podlozi hinjene nepristranosti i uvažavanja Katoličke crkve izgradi lažnu kritiku njezine hijerarhije i pojedinih svećenika. Pritom se, nažalost, poslužio isključivo lažima, stavljajući svoju knjigu u službu komunističke ideologije. Osim toga, pokazao je visok stupanj neinformiranosti o temama i osobama o kojima je pisao, pa je tako Miškova proglasio franjevcem.

Kongregacija sv. Andela čuvara sestara dominikanki

Životno djelo fr. Andela Marije Miškova nedvojbeno je reforma samostanâ dominikanskih trećoredica u Splitu i Šibeniku, te njihovo ujedinjenje 1905. u Kongregaciju sv. Andela. Tu svoju ideju namjeravao je spojiti s jednim drugim problemom. Naime, Miškov otvoreno piše da ga je žalostila i zabrinjavala činjenica da redovnice koje su došle iz Italije i Austrije odgajaju žensku djecu i djevojke u Dalmaciji na stranom jeziku i u stranom duhu. Žalio je stoga zbog odnarođivanja tih djevojaka, pa je još kao mladi svećenik planirao reformirati splitski i šibenski samostan sestara dominikanki i njima povjeriti odgoj i izobrazbu djece i mladih, osobito djevojaka, u narodnom i vjerskom duhu. Kako bi ideju pretvorio u stvarnost, Miškov je, kako sam kaže, poduzeo i neke korake: »Nu nisam samo na to mislio, niti su mi se samo po glavi misli vrzale, već sam štošta i raditi počeo bio, da pokušam bili se što barem započeti moglo. – U tom smislu i u toj namjeri, bio sam napisao nekoliko članaka po našim novinama, za koje znam da su se rado čitali, i da se uobće odobravala namjera. – Bio sam u prijateljskom odnošaju sa tadašnjim zastupnicima naroda p[o]k[o]jnim]. Pavlinovićem, Vrankovićem, Bulatom, Klaićem i drugima, svima sam govorio, moje nakane odkrij, svima sam na srce moju osnovu stavljao. Svi su mi odobravali, sokolili me, ali ništa više. I tako sam ja morao u svoje srce svoje puste želje i nakane zakopati, ali ne bez nade u sretniju budućnost. – To je tako sve trajalo skoro punih 30. godina, kroz koje nije se nigda u meni utrula nada.« (Miškov s.a., str. 8–9)

Preokret u pogledu realizacije ideje o reformi sestara dominikanki dogodio se u lipnju 1902., kad su dominikanci izabrali Miškova za novoga provincijala Dalmatinske dominikanske provincije. Nedugo nakon toga on se savjetovao s nekim crkvenim prelatima, subraćom i prijateljima koji su mu pružali podršku, ali Miškov u je za provedbu tog plana ponajprije trebala financijska potpora. U tu svrhu odlučio se obratiti svojem prijatelju, biskupu Strossmayeru, o čemu sam piše: »Dok se u Korčuli snovalo i mozgalo, što da se učini i odkle da se počme, kao novoimenovani redodržavnik zaletim se u Djakovo k slavnom hrv. Meceni Strossmayeru, kod kojega sam uživao najveće povjerenje, njemu odkrijem svoje nakane, i namirim se Božjom srećom, baš na pamet koja shvaća, na srce koje osjeća, na ruku koja daje. Šetali smo se sami po njegovoj biskupskoj bašći, te mu ja stanem pripovjedati što mislim. Stali bismo, a on škiljeć očima (kako je to običavao kad bi što pozorno slušao), u mene je gledao ... slušao ... i samo šutio. Iznenada, zamahne rukom, prekine mi govor, rekav: 'Smjesta da si se na posao dao, uzdaj se u dragog Boga, tvoja je nakana sveta i rodoljubna, sutra ćeš dobiti moju prvu pomoć.' ... i što reče to i održa.« (Miškov s.a., str. 11–12)

Našavši darežljivoga dobrotvora i vrijedne suradnike te imajući autoritet provincijala, Miškov je konačno mogao krenuti u realizaciju dugo planirane reforme dominikanskih samostanskih trećoredica, koja je, kako smo rekli, podrazumijevala ujedinjenje splitskoga i šibenskoga samostana u jednu Kongregaciju. Prije toga, potkraj

1902. doveo je prve tri dominikanke iz Šibenika u Korčulu, gdje im je njegovim posredstvom povjereno upravljanje gradskim Zakloništem siromaha. No Miškov je sa svojim suradnicima ubrzo došao na ideju da u Korčuli treba utemeljiti sestriński samostan, koji bi ujedno bio kuća novicijata. U tu je svrhu 10. srpnja 1903. na morskoj obali, nedaleko od samostana sv. Nikole, kupio veliku dvokatnicu s okolnim zemljištem. Taj mu je pothvat svojom darežljivošću omogućio upravo Strossmayer. Već potkraj kolovoza Miškov je đakovačkome meceni poslao nacrt i troškovnik za gradnju nove kuće na kupljenom zemljištu te s nestrpljenjem čekao njegov odgovor koji je stigao početkom listopada. (Usp. Miškov s.a., str. 12)

Proučivši dokumentaciju koju mu je Miškov poslao, Strossmayer mu je 29. rujna 1903. ponovno poslao donaciju i poručio: »Pismo koje ste mi poslali, predivno je, ono me još više za Vašu stvar razdragalo. Tim se moralo započeti u našoj Dalmaciji, za odgoj naše ženske mladeži, toj uzdanici našega naroda. To je sveti početak, koji će, Božjim blagoslovom sjegurno svoju svrhu polučiti. Vaša je namjera sveta i rodoljubna, Bogu ugodna i sva je vječite uspomene vrijedna. Ne sustajte. Sretno ste počeli, sretnije ćete dovršiti. Ja, ko što sam rekao, kad ste amo naš mili gost bio, prema zadatoj Vam rieči, ostajem nepomičan, i na svaki način obvezan. Ljubav prema Vašoj svetostvari jest ista, te ako mi Bog za života dade, uz ono što sam već dao, i ono što sad pridodajem, dat ću i ostalo, sve dok svoju toli svetu i rodoljubnu nakanu podpuno ne izvršite, pri čemu bio Vam dragi Bog u pomoći i blagoslovio Vas. Primio sam Vaš nacrt sa troškovnikom, te sve podpuno odobravam. – Pišite mi samo češće, kako Vaša stvar napreduje.« (Fazinić 1985., str. 91)

Dok je u Korčuli bio zauzet poslovima oko početka gradnje nove samostanske zgrade, Miškovu su se već javile prve kandidatice, a nekoliko sestara uselilo je u kuću kupljenu od obitelji Slavić. Potkraj ožujka 1904. stiglo mu je još jedno Strossmayerovo pismo s donacijom za nastavak gradnje. Kada je u jesen te godine bio u pučkim misijama u Đakovačko-srijemskoj biskupiji, Miškov je sa subratom Vinkom Bodlovićem posjetio Strossmayera, koji mu je u razgovoru obećao dati dovoljno novca za dovršetak gradnje i unutarnje uređenje samostana, nadodavši kako ne treba ni od koga drugoga tražiti pomoć jer će on sve sam financirati. (Usp. Miškov s.a., str. 13–17)

Ohrabren time, Miškov je po povratku u Korčulu zanosno nastavio s radom. No, nakon što je 1905. čestitao Strossmayeru imendan, očekivao je njegov odgovor, umjesto kojega su mu stigle, kako sam piše, loše vijesti: »Očekujući dugo odgovor, iznenađa, prispiješe, jaoh!, užasni glasovi, da je slavni hrvatski Mecena ... najveći Dobrotvor našeg započetog a još nedovršenog korčulanskog Zavoda biskup Strossmayer ... na smrt obolio« (Miškov s.a., str. 17–18)

Premda je Strossmayerovom smrću izgubio velikoga dobrotvora, Miškov je ipak ubrzo pronašao novoga u osobi zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Posilovića. Naime, nakon Strossmayerova pogreba u biskupskom dvoru u Đakovu susreo je nadbiskupa

Posilovića, kojega je još kao senjskoga biskupa upoznao dvadeset godina ranije kada je 1885. propovijedao korizmu u sjedištu njegove biskupije. O tijeku i ishodu susreta u Đakovu pripovijeda sam Miškov: »Milo mu je bilo a meni još i milije što smo se sastali. Razgovarasma se dakako o žalosti koja zadesi i onako tužnu našu domovinu. I ja mu tekom govora spomenem naš korčulanski zavod, pokojnikovu ljubav i darežljivost, njegovo veledušno i izdašno obećanje ... na žalost ne izpunjeno, te sadašnji moj užasni položaj! Dok sam ja pričao preuzvišeni me je izrazitim pietetom slušao, nu pošto on za taj zavod nije ni znao niti ob istomu što čuo, dok mu nisam sve izpriповjedio. Na koncu mi reče: 'Sutra ćemo skupa u Zagreb, Vi ćete biti uvijek mojim gostom, a ja ću Vam ispuniti Pokojnikovo obećanje.' Pa tako i bi: preuzvišeni održi svoje, a kad mi je sutra dan u Zagrebu izručio deset hiljada kruna, reče mi: 'Evo Vam nešto za sad, ali ću još štogod za taj Vaš liepi i korisni zavod učiniti, samo ne želim da me se po novinama razglasuje, jer to ne volim.'« (Miškov s.a., str. 19)¹⁶

Ostali oblici suradnje

Prijateljstvo koje se razvilo između Strossmayera i Miškova, kako se vidi iz već iznesenoga, stvorilo je plodno tlo za suradnju na raznim područjima. Ovdje ćemo se ukratko osvrnuti na još neke oblike suradnje iz kojih se vidi koliko je Strossmayer cijenio i podržavao Miškovljev rad. Riječ je o Strossmayerovoj podršci Miškovljevih izdavačkih pothvata koji su za cilj imali promicanje i obranu vjerskih istina, promicanje Gospina štovanja i pomoć svećenicima u skrbi za bolesne i umiruće.

Anđeo Marija Miškov neumorno je radio na promicanju štovanja Majke Božje, osobito širenjem pobožnosti svete krunice. U siječnju 1895. pokrenuo je u Splitu mjesečni glasnik *Gospina krunica*, cilj kojega je sažeo sljedećim riječima: »Poglaviti smier tome časopisu bio bi, po hrvatskim zemljama sve to više širiti bogoljubstvo Sv. Ružarja (...) Drugi bi mu bio preznameniti smier: uznositi i braniti sv. Vjeru, promicati kršćansko Ćudoredje i baviti se Crkovnim stvarima pa i svoga Dominikanskoga Reda.« (Miškov 1895b., str. 6.)

Još prije negoli je pokrenuo mjesečnik, Miškov je o tome razgovarao sa Strossmayerom, koji je prepoznao značaj njegove namjere i odlučio podržati ga. Stoga je 23. studenoga 1894. posebnom okružnicom Miškovu *Gospinu krunicu* preporučio svećenstvu i vjernicima svoje biskupije. Župnicima je poručio kako ne želi da među njima bude i jedan koji ne čita Miškovljev glasnik. (Usp. Strossmayer 1895., str. 21–25)

¹⁶ Ćudno je što Miškov piše kako Posilović sve do tada nije ništa znao o reformi sestara i gradnji zavoda (tj. samostana), kada je sam Miškov u LP 2, str. 97 svojom rukom zapisao da je II. XII. 1904. zagrebački nadbiskup Juraj Posilović na njegovu molbu darovao 4000 kruna za gradnju korčulanskoga zavoda. Očito je, pišući povijest Kongregacije potkraj života, zaboravio taj podatak.

God. 1895. Miškov je objavio knjižicu *Svećenik kod bolesnika*, posvetivši ju »diki katoličkoga biskupstva miljeniku hrvatskoga naroda priuzvišenomu J. J. Strossmayeru biskupu« (Miškov 1895a., str. 1). Na početku knjižice donio je kao uvod pismo o svećeničkim dužnostima prema bolesnicima što mu ga je Strossmayer uputio. Govoreći u njemu o važnosti i uzvišenosti svećeničke službe kod bolesnika, Strossmayer je istaknuo svoje zadovoljstvo što je konačno i na hrvatskom jeziku izišla knjižica koja će biti vrijedan priručnik svećenicima za što kvalitetnije i plodnije obavljanje te službe, te iznio svoj kratki sud o Miškovljevoj knjizi: »Vaša je lipa knjižica, krasni cvit iz raznih vrtova u jednu rukovet sabran. Ona je košnica, u koju je neumorna pčelica raznovrstni sok sakupila i u med pritvorila. Bog Vam muku blagoslovio! Meni je samo još jedan put to Vaše dilce, ne samo svim pobožnim pravovirnikom, nego osobito braći Svećenikom vruće preporučiti.« (Miškov 1895a., str. 8)

Spomenimo još da je s Miškovom u studenom 1894. došao u Đakovo prvi splitski akademski slikar, dominikanac Vinko Marija Draganja. Poklonio je tom prigodom Strossmayeru svoju sliku *Ĵematva u Splitu* u tehnici ulja na platnu, a ovaj mu je uzvratilo financijskom podrškom za njegov umjetnički rad. Koliko ga je ovaj mladi umjetnik oduševio vidi se iz sljedećih Strossmayerovih riječi: »Taj nam brat svima ovdi omilio zbog svoje čednosti, umiljatosti, poniznosti i pobožnosti. Jedva ćemo se od njega razstati moći. Taj naš brat bavi se i slikarstvom i donio mi je vrlo liepo i pomnjivo a umjetnički izrađenu sliku Berba u Dalmaciji. Tu je slika i otca njegova a i brata njegova. Hvala tomu bratu na njegovu daru. Neka zna, da dar njegov u velike cijenim i da sudim da je taj rad svake cijene i svakoga štovanja i pred umjetničkim svijetom vriedan i dostojan.« (Fazinić 1985., str. 74)

Strossmayerova smrt

Miškovljeva prijateljska odanost Strossmayeru došla je osobito do izražaja prigodom biskupove smrti. Kada je čuo da je Strossmayer na samrti, Miškov je brzojavno zamolio njegov blagoslov za sebe, braću dominikance i sestre dominikanke,¹⁷ koji je 8. travnja 1905. i dobio.¹⁸ Već istoga dana, kaže Miškov, »ljuto zacvieli ožalošćena Domovina ... Hrvatska ... jer joj je prvi i najdičniji sin koji ju je po čitavom svijetu proslavio ... oči zatvorio ... sviet ostavio ... u vječnost se preselio!« (Miškov s.a., str. 18)

Miškov je prisustvovao biskupovu pogrebu u Đakovu o čemu sam piše: »Poletim u Djakovo. Tamo sve žalosno, sve uciviljeno ... I ona vebna stolna crkva ... ona ubava zaručnica uzvišenog pokojnika izgledala niemom, zamišljenom, turobnom,

¹⁷ Usp. Miškovljeva pisma, Fr. Andeo Marija Miškov biskupu Anđelku Voršaku, bez datuma.

¹⁸ Usp. Miškovljeva pisma, Biskup Anđelko Voršak fr. Anđelu Mariji Miškovu, Đakovo, 8. IV. 1905.

ožalošćenom udovicom! ... – A u dvoru? sve pusto ... sve omrklom ... Unidjem u mrtvačku sobu ... kleknem pred mrtvim ... Strossmayerom! ... proplačem ... pomolim se i ... poljubim onu zlatnu, dobrotvornu, ljubeznu ... ali sada mrzlu, ledenu, nepomičnu, ruku ... koja me je stoput zagrlila ... blagosloвила ... i utješila ... – Još sam se po drugi i po peti put navratio! ... U njegovoj sobi, na pisaćem stolu, rekoše mi, našao se nacrt korčulanskog zavoda razvijen, i moje zadnje čestitno pismo rastvoreno ... valjda je nakanio bio da mi odpiše ... pa je valjda to bio zadnji posao što je obaviti htio ... kad ga smrtna bolest ... obori!« (Miškov s.a., str. 18)

Nedugo nakon povratka sa sprovoda, Miškov je 21. travnja okružnicom službeno obavijestio braću dominikance i sestre dominikanke o smrti njihova »najvećeg prijatelja, dobrotvora, narodnog Mecene«, donoseći ujedno odredbe o molitvama i zadušnicama za pokojnika.¹⁹ Sam je 2. svibnja predvodio svečane zadušnice u dominikanskoj crkvi u Korčuli i održao podulji govor u čast pokojniku. Nižući pohvale na račun preminuloga velikana, Miškov svemu daje osobni pečat te, među ostalim, kaže: »Meni pako, o gospodo, – oprostite mojoj drskosti – meni rekoh, koji sam – sa ponosom govorim – uživao intimitet tog velikana, koji me je ko rođena sina ljubio, koji me je zanosnim veseljem uvijek dočekao i grlio, koji mi je vlastoručnim mnogobrojnim svojim listovima svoje srce i dušu otkrivao; mene danas pri njegovim zadušnicama red dopade, da mu opijelo pjevam i da mu vijenac slave pletem i savijem. I ovu zadaću sa najnježnijim pijetom ja evo vršim.« (Miškov 1905., str. 163)

Zaključak

Lik i djelo biskupa Strossmayera nipošto nisu nepoznati. Brojna djela, zbornici i članci bave se raznim poglavljima iz njegova bogatog života. Pa ipak, još je mnogo neistraženih tema koje se na prvi pogled možda ne čine osobito važnima, ali njihovim temeljitim istraživanjem ne samo da se upotpunjava mozaik Strossmayerova životopisa nego se u njemu otkrivaju i poglavlja od osobite važnosti za pojedine protagoniste naše povijesti i značajne institucije. Jednu takvu temu obradili smo u ovom članku. Proučavajući prijateljsku suradnju biskupa Strossmayera i dominikanca Miškova dobiva se jasna slika o značaju biskupovih pothvata u korist hrvatskih dominikanaca i dominikanke. Otvorivši im vrata svoje biskupije, Strossmayer je omogućio dominikancima da razviju u njoj svoj propovjednički apostolat, što je bilo od iznimne (ne samo) duhovne koristi za vjernike u tim krajevima. Pučke misije što su ih dominikanci, predvođeni Miškovom, održavali u Strossmayerovoj biskupiji često su nazivane duhovnim preporodom, iz čega se jasno vidi njihov značaj za vjernike i kler. Svjestan važnosti svega toga, Strossmayer je planirao dovesti dominikance u

¹⁹ Usp. Miškovljeva pisma, Fr. Andeo Marija Miškov braći dominikancima i sestrama dominikankama, Korčula, 21. IV. 1905.

Đakovo, ali mu to nije uspjelo. Iz sačuvanih i dostupnih nam vrela nije jasno zašto dominikanci nisu došli u Đakovo, ali ni zašto u tom pogledu nije ispunjena odredba iz Strossmayerove oporuke. Miškov i Strossmayer dijelili su ideju o južnoslavenskom jedinstvu i snažne rodoljubne osjećaje, koji su usmjeravali brojne njihove korake. Stoga je Strossmayer financijski podržao Miškova kod utemeljenja Kongregacije sv. Anđela čuvara sestara dominikanki, kojima bi jedna od osnovnih zadaća bila odgoj i izobrazba djece i mladih, osobito djevojaka, na narodnom jeziku i u narodnom duhu. Iz analize rečenih i drugih oblika Strossmayerove i Miškovljeve suradnje očituje se njihov značaj i dokazuje se teza da je istraživanje tih – više ili manje zanemarenih – poglavlja iz Strossmayerova života značajno ne samo za njega nego i mnogo šire. U ovom članku vidjeli smo da je biskup, potičući i pomažući brojne Miškovljeve pothvate, surađivao s njim na nacionalnom osvješćivanju, prosvjećivanju i vjerskom obogaćivanju puka u Dalmaciji i u svojoj biskupiji.

LITERATURA

Arhiv Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu

LP *Liber Provinciae Dalmatiae Sacri Ordinis Praedicatorum confectus A. D. 1906. in fine provincialatus fr. Angeli Mariae Miškov.*

LP 2 *Liber Provinciae Dalmatiae Ordinis Praedicatorum: 1894.–1916.*

Spisi Provincijalata

Arhiv Kongregacije sv. Anđela čuvara u Korčuli

Miškov s.a. Anđeo Marija MIŠKOV: *Dalmatinska Kongregacija Svetih Anđela Čuvara Sestara Dominikanka utemeljena godine 1904–5.* Rukopis, s.a.

Arhiv dominikanskoga samostana sv. Katarine u Splitu

Miškovljeva pisma Fascikl *Miškovljeva pisma.*

Armanda 2012. Ivan ARMANDA: *Istaknuti hrvatski dominikanci – I.* Zagreb 2012.

Armanda 2015. Ivan ARMANDA: *Dominikanke u Šibeniku. Povijest samostana Gospe od Ružarija (1865.–2015.).* Šibenik 2015.

Duševni 1898. *Duševni i vjerski preporod u Djakovačkoj biskupiji.* U: *Gospina krunica*, 4(1898) 3, str. 91–92.

Fazinić 1972. Anđelko FAZINIĆ: *Pisma biskupa Strossmayera hrvatskim dominikancima.* U: *Arhivski vjesnik*, 15(1972), str. 69–83.

Fazinić 1985. Anđelko FAZINIĆ: *Korespondencija Strossmayera s hrvatskim dominikancima.* U: *Nova et vetera*, 35(1985), str. 71–104.

Ištvančić 1893. I. IŠTVANIĆ: *Sv. poslanstva u Nuštru.* U: *Vjesnik Biskupija bosanske i sriemske*, 21(1893) 23, str. 181–183.

Jambrečak 1882. Dragutin JAMBREČAK: *Rimsko hodočašće. Slike o slavenskom hodočašću u Rim godine 1881.* Zagreb 1882.

Krišto 2005. Jure KRIŠTO: *Stoljeće služenja Bogu, Redu i narodu. Kongregacija sestara dominikanki Sv. anđela čuvara.* Korčula–Zagreb 2005.

Miškov 1895a. Anđeo Marija MIŠKOV: *Svećenik kod bolesnika.* Zagreb 1895.

- Miškov 1895b. Andeo Marija MIŠKOV: *Program Gospine Krunice*. U: *Gospina krunica*, 1(1895) 1, str. 4–8.
- Miškov 1898. Andeo Marija MIŠKOV: *Spomenica na pedesetogodišnjicu 2. prosinca 1848–1898. – Dankschrift auf das fünfzigjährige Jubiläum 2. Dezember 1848–1898*. M. Bauer. Nova Gradiška 1898.
- Miškov 1905. Andeo Marija MIŠKOV: *Govor M. P. O. Angjela M. Miškov Redodržavnika Dominikanaca prigodom zadušnica za blag. biskupa Strossmayera u crkvi sv. Nikole u Korčuli 2. svibnja 1905*. U: *Gospina krunica*, 1(1905) 6, str. 162–171.
- Novak 1948. Viktor NOVAK: *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*. Zagreb 1948.
- O. Fra Andjeo 1922. O. Fra Andjeo M. Miškov. *Premينو jedan zaslužni narodni svećenik*. U: *Hrvatski glasnik*, 14(1922) 35, str. 2.
- Obrednik 1932. *Obrednik dominikanskih misija pod zaštitom Kraljice Presv. Rozarija (Krunice) i Sv. Vinka Fererskog*. Priredio Jordan Viculin, Zagreb 21932.
- Ostavština 2006. *Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine. Zapisnici ostavinskog povjerenstva i spisi ostavinske rasprave (prigodom obilježavanje 190. obljetnice rođenja i 100. godišnjice smrti Josipa Jurja Strossmayera)*. Zagreb–Osijek 2006.
- Strčić 1995. Petar STRČIĆ: *Prilog proučavanju života i djela Fr. Andela Marije Miškova*. U: *Vjesnik Hrvatske dominikanske provincije*, 32(1995) 77, str. 25–31.
- Strossmayer 1895. Josip Juraj STROSSMAYER: *Okružnica*. U: *Gospina krunica*, 1(1895) 1, str. 21–25.

COOPERATION BETWEEN BISHOP JOSIP JURAJ STROSSMAYER AND THE DOMINICAN ANĐEO MARIJA MIŠKOV

Ivan Armanda

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

ABSTRACT: The paper, based on published and unpublished sources, presents the cooperation between Bishop Josip Juraj Strossmayer and the Dominican Andeo Marija Miškov. We talk about the beginnings of their correspondence, about their first meeting in Rome and about the various forms of cooperation that developed between them. We present data about unsuccessful attempts by Strossmayer to bring the Dominicans to Đakovo, about missions that Miškov and his brothers held in the Diocese of Bosnia or Đakovo and Srijem, about the idea of South Slavic unity that both Strossmayer and Miškov supported, about Strossmayer's financial support for the founding of the Congregation of Holy Guardian Angels of Dominican Sisters, and the building of their monastery in Korčula, and about some other minor forms of cooperation. Finally, we show Miškov's actions on the occasion of Strossmayer's death. Since the Croatian public is not that familiar with Miškov, a brief overview of his life is given at the beginning of the paper.

Keywords: *Josip Juraj Strossmayer; Andeo Marija Miškov; Dominicans; missions; South Slavism; Dominican Sisters; Congregation of Holy Guardian Angels*